

նայն գերանուանց հոլովման մէջ. (միայն յգ. գրծ. է նսիւթիս՝ յգ. ուղղականի ձեւին հետ չլիւթեւում համար):

Կարելիութիւն մը չեմ գտներ ձև մասնիկը տանելու հնգիկներ. միավանկ ձեւի մը հասցնելու (ւն ըստ Meillet-ի, Mém. soc. lingu. X, 258). վերակցական նոյն մասնիկ մ'իկնթարկուած կ'ըլլար վերջականիկի ձայնաւորի անկման օրինաց եւ անկախ մասնիկ մ'ալ չէր կրնար նախընթաց բառին վերջաւորուած ձայնաւորը պահելու պատճառան ըլլալ. (բաց առաիկ այս գէպքին մէջ ալ անգլականը կ'իյնար դարձեալ. օրինակ մը չունինք որ միավանկի մը մէջ վերջաւորուած անգլականը պահուած ըլլայ. փոք չէ — լատ. *quam*, այլ չէզոք մին է **q'ant*, գերանուան մ'որը համապատասխաններ բառերուս՝ յուն. *τῶς*, լատ. *quantus* հմմտ. *Z. f. vgl. Sprachf. XXXIX, 374 ff.*)

Վերակցական ձև մասնիկն չէզոքն է գերանուան մէջ որ թերեւս պահուած է ինչպէս **ipse* (հմմտ. այս-ինչ) բառին մէջ, որ կրիեալ թէ աւերթեալադուլութիւն մին է սասցուածիս **inom* *q'e inom* (ուստի **ino* *q'e ino*) «նոյն եւ նոյն», մի եւ նոյն, քրիստոնէի որ սնկը. *ca* (**q'e*) բառն երբեմն իւր իրարու կապած բառերուն առաջնէն ետքը միայն կը դուրս. կ'իկնթաղեմ թէ հայերէնն ալ բառերու նոյնպիսի շարք մ'ունի. վերակցական **q'e* մասնիկը պէտք էր որ նախընթաց բառին վերջին ձայնաւորը պահելու պատճառ ըլլար. եւ նոյն արդիւնքը կը տեսնենք անորոշ գերանուան հոլովման մէջ ու, սեռ. ուրու. («), սեռ. ուր հայրականը գերանունն է), իւրաց երբ է, իմաստով բառին վրայ էր ինդիքը՝ նայնադիտական այն արդիւնքը կրնար ընչուիլ նմանակազմութեան ծառայով. այն առաին կը հասնուէր ձեւին՝ **in* + *ին*, եթէ չիշտն առաւին նոյն բառին վրան էր, վերջին վանկը պէտք էր նուազիւ պոյնպէս ինչպէս այժմ նուազած է այժմ առաւինն. (այս մասին յաջորդաց մէջ կը խօսիր): Արդիւնքը կ'ըլլար պատմական ինչ ձեւեր:

Բառիս հոլովումը (սեռ. ինչպէս) նմանակազմական է եւ հետեւած է -ո եւ -յեն- բնորոշ օրինակին. (եւստիւն, սեռ. եւստիւն. տես *Z. f. vgl. Sprachf. XXXIX, 395*). Աւելի դժուարաւ կը մեկնուի այսպիսի ձեւերի՝ արիւնիւն, երեւն — արիւնիւն, երեւն: Արիւնիւն-յեն բնորոշ նմանակազմութիւն մըն է, զոր աւելի գիւրաւ կը հասկնանք, եթէ ներքին ըլլայ նախապատմական ժամանակաց համար -յից (ուստի -յիւն). -յիւն փոխադարձութիւն ընդունելի՝ -յիւն- բնորոշ հոլովման մէջ. եւ կամ ընդունելի թէ պատմական ժամանակաց -յիւն ձեւը ծագած ըլլայ անկէ որ -յիւն- ձեւերն որ -յիւն բնորոշ կը վերաբերին, խառնկած ըլլան -յիւն ձեւերուն հետ՝ որ -ո- բնորոշ կը վերաբերին. Անով որ հին ձև ձեւերը գոյութիւն ունէին միեւնոյն ժամանակ -յիւն (-յիցէ) նորագոյն ձեւերուն հետ՝ առիթ տուած էր նոյն կրկնութեան այլեւայլ հոլովաց մէջ, ուր -յի վերջաւորութիւնը գոյութիւն ունէր՝ բառեր -յիւն ընդ որ վերաբերելու: Այս կերպով կրնան մեկնուիլ խառնուրդ հոլովումներն՝ ինչպէս եւստիւն, եւստիւն. հոս -յիւն յաջորդած ըլլալու

է-յիւնի մը՝ որ հնգիկներ. -են- է կը ծագէր: Ասկայն նշանակելու է որ -յիւն- բնորոշ պատմական ժամանակաց մէջ չեն ներկայացներ որեւէ ձեւ մ'որ -յիւնի վրայ յեցած ըլլար: (Գործիականին մէջ այն բառերն՝ որ -յի մասնիկն ունին, երբեմն չեն բնորոշ ազդեցութեան ենթարկուած են. որով՝ նստիւթի կայնսիւթի ձեւի ըսվ՝ նոյն բառն. հմմտ. քանսիւթի ձեւը բառն, յգ. քանսիւթի)

Ինչ բառին ըսվ կայ ձեւ մ'ալ ինչ-յի որ -յի մասնիկն երբեմն կը պարունակէ. սակայն վերջին -յի մասնիկն կցուին յայտնապէս վերջնատու. նայնաւորաց անկմանն ետքն երաժ է. իսկ այսպիսի բառական յաճախ գործածուած ստույգեանց մէջ՝ ինչ ըստ ինչեւն՝ չորս զգում կրկնուած է -յի բառը:

Աւելի նուազ հաւանական է ինչ բառին որիւր մեկնութիւն մը որ առաջարկուած է ի *Z. f. vgl. Sprachf. XXXVIII, 236*.

(Հարաւորութիւն)

Հ. Յ. Տ.

ՄԱՌԻԿԱՅԻՆ ԿՆՏԱՐԱՆԻ ԿՆՏԱՐԱՆԻ

(Հարաւորութիւն)

9.

1. Հայ. հրէի բառին նախածին էր ըստ իս հայ. **նար-նար*, որ ձեւին մէջ վերջաւորուած է ման բառին մէջ գտնուող հին ազդեցութեան տակ եղաւ **ար* (երբեմն), իսկ -ին (**ն* - **ն* մէջ) պակասը, ժողովրդական ձեւի վրայ ցոյց կուտայ, հմմտ. Աւստր. **ar* (հայ. **ar*), իսկ Աւստր. **ar* (հայ. **ar*) տեղ. Աւստր. **ar* է հնգիւր. **dhag'h* (*dhag'h*), իսկ *deg'h* «այրիւն, լատ. *foveo* «աղքատիւ» **dhag'h* «այր» — սիր. *dahayami* «այրել, առ *dahami* «այրիւն բառերուն կը պատկանի:

2. Հայ. ուստիւն (հզ. սեռ. ուստիւն) — ու նախորդ էր հնգիւր. **av-av-d-os*, որուն արմատը **av* — լատ. *aurora* «արշալոյս» հոմ. *hōs*, արիւ. *αὐρά*, աստ. *עֹרֶב* «այգ» *aygaros* «մերձ յայգին» *aygaros* «առաւօտ» (ասոր). սիր. *uḫās* «այգ» *uḫās* «առաւօտեան» իսկ *austra* «արշալոյս», վարդամանի *austra* «այգեան, լուսնաւոր» իկտ. *austr* «այրիւն» հնկ. *za ustra* «ո՞ր քաղ» գրմ. **austr*, **austr-* *Ostrogothae* բառին մէջ, հնգիւր. *Austrogothi* «պայծառապիւլ Գոթիւր» ազ. *ēastro*, հզ. *ōstarum* «ճառալի» գրմ. *austra-* հնգիւր. **austr(e)-* «արեւելեան, արեգ կողմանէն» (հմմտ. *Austria*) հզ. եւ այլն *ōstar* «յարեւելի կողմ» (լատ. *austr*, *auster*, հմմտ. գեր. *Süd*, եւ այլն *ōst* «յարեւելի, արեւելքէն» հզ. *ōst*, *Osten*) բառերուն հետ մի եւ նոյն հնգիւր. արմատը կը ներկայացնէ, ինչ **au* — հնգիւր. **av*, իսկ ուրիշ բառերը արմատը դարձակող -*av* ով («*aves*» «չղաւ, փայլել») են, հմմտ. հնգիւր. **age*, **ages*, **ove*, **oves* արմատները:

3. Հնդեւր. արմատը *movē “շարժել” լատ. mōvere-ի մէջ պատճառական է (Հմմտ. լատ. dōceo, mōdo, idēo պատճառականներ, որոնք առեւն առաջին վանկին մէջ օ-ով են): Հնդեւր. *meu (= *meue) “երթիլ” արմատաձեւն ալ ծանօթ է մեր յուն. ἀ-μεύ-σαι, ἀ-μεύ-σασθαι “յարժ, Գեր-ի վերայ լինել” բառին մէջ (Solmsen, KZ, 37, 3), Leo Meyer (vgl. Gramm 1^a, 626) ապշ լատ. mēare ալ *mēvāre ձեւէն բացատրել եւ movēre-ի հետ կապել “ընել, որ երթայ = շարժել, նշանակութեամբ: Ինչպէս Solmsen KZ 37, 583 կ’ըսէ Վ. Մայերին փորձը այնու եր ձեւաւոր, որ կարելի չէ ուրիշ օրինակ յիշու գտնել, որ Կայտարի շարժարարի մը մէջ աներկայից բլլայ, Solmsen իշ. տեղը կը հետեւեցնէ որեւէ հին տեւուն մը լատ. *mejā “գնացք, ճամբայ, որմէ բլլայ յառաջ եկած է: Եւ այնպէս կը տեսնուի, որ *mēvā նախաձեւէն կարելի է նախահնդեւր. *mēvōi “երթալ” ձեւէն հառել, որ մառ. megyek “կ’երթամ” բառին մէջն ալ ներկայ էր, որուն Arad ի գաւառ. Հռոմեացի խոսած ձեւը հինայ ալ men-gyok է (Հմմտ. մառ. men-ō “գնացող”) *mv-en սկզբնաբար հնդեւր. նախարմատեւն:

Լատ. mēare կը համամասնէ Solmsen հեկալ. mingti, minovati “անցնել” mi- mo “անցնալ, գնացնալ”-ի հետ առ. *mi “երթալ” լատ. Miklosich-ի Elym. Wtb. 197. Այս *mi ալ ուրեմն լատ. իմ բացատրութեան *mvi-էն էր. Սկրք ալ ունի māyati, māpāyati “երթալ” (Dhātupāṭha), ինչպէս արգել Miklosich-ը յիշէ, բայց կարելի է, որ այս ձեւերը միայն առուգաբանական նպատակի համար հան են (PW. V, 766): Այս *meu (*meue, *mevōi, *movē արմատին հայ. -ի մէջն ալ գտնուիլը ընթերցողաց արդէն ծանօթ է:

4. Հայ. դեռ- (դեռայն) բառը հեկալ. bēda “necessitas, periculum” բառի հետ Spr. Abh. հաս. 2 արդէն համեմատած եմ, որ բառին կը պատկանին նաեւ հեկալ. bēditi “ստիպել. po-bēditi “յարժել”, եւ օ-bida “անիբաւաթիւն”, գուր. (ga)-baidjan, հրգ. (gi)-beiten “ստիպել, բռնագրաւել” սկր. bādhatē *bheidhetai-էն “նեղել, նեղ խաթել”, (ա. Solmsen, KZ 37, 24): Հայ. ձեւը էր ուրեմն *bheid-օս-էն *բե-ռ, հայ. բառ արմատաւորդարեակող ձ-ով եւ ոչ ձի-ով. ինչպէս յիշեալ ուրիշ հնդեւր. բառեր: Կամ եղան. հնդեւր. bheidh-էն Grassmann-ի օրէնքի համեմատ արդէն հնդեւր. *bheid հնդեւր. լեզուի այն գաւառը, որ հայ-ի մէջ հինայ ալ փոխառած պատկանէ է: Այս *բե-ռ պարունակէ լեզուէն փոխառնուած դեռ (ալ. = patiti) բառի սկզբնատառ. դիւնազգեղութեան տակ եղաւ բաւական ուշ *բե-ռն դեռ (Հմմտ. հրգել-ին եւ մայր, համար 9, 1) նշանակաւ պարսկերէն լեզուէն [լատ. Meillet-ի (Finck Հանգ. Հայագիր...)] փոխառնուած մառ բառին ազգեղութեան տակ: Այս կարծիքը Meillet-ի, որ մառ փոխ առնուած է, IF-ի մէջ Brugmann ալ կ’ընդունի:

5. Հայ. բոց (եղ. սեռ. բոցայ) բառը լատ. իս (Sprachw. Abh. հատ 2) = հնդեւր. *bhok-sk(h)os

էր, մի եւ նոյնը լատ. focus “կրակեղ, կրակարար, բառին հետ: Walde ալ կ’ընդունի այս համեմատութիւնը Lat. Elym. Wörterb. (Heidelberg 1905) էջ 233, բոցալ fofocus առնշտ հայ. բոց-ի հետ կը համեմատէ լատ. v. Patrubány IF, 13, 163^a: Ըստ Walde-ի (տեղ) fac տարբեր է. 1. “Հայեւաւորներու տարբերութեան պատճառաւ” 2. ինչպէս նաեւ արմատի վերջնակցին չի համեմատել, նշանակ. իս. քայա “խորովել” հրգ. backan, bahhan, ագ. bacan, հրգ. backen (չ. օ. Noreen Litt. 77, Kluge Wb. չ. տպ. s. v. կատ. կածելով):

Ըստ իս հնդեւր. *bhōg-էն բոց, քայա focus եւ backan ալ դիւնութեան բացատրելու են, Հմմտ. Theodor Siebs, Anlautstudien, KZ 37, 307, որ նշանակաւ հնդեւր. *bhōg արմատը կը փոխուէ հնդգլ. bacan, նախգլ. baka “հեծել, բաղձրել”, հրգ. bahhan (կրկին բաղաձայնաւոր ձեւերուն մաս, ինչպէս հրգ. backan, նախգլ. batch), կատ. հնդգլ. bōc, յուն. քայա “խորովել”-ի մէջ. Այս առեւն հայ. բոց = *bhok-sk(h)os *bhog-sk(h)os-էն յառաջ եկած է եւ լատ. foc-us ալ ձեւ մը կը ներկայացնէ, որ նման դրութեամբ մագած foc-ին բաղաձայնը ունի ց-ի տեղ, այնպէս որ աւելորդ է locus “տեղ” բառին ազգեղութիւնը երթագրել, որ *fogus-ի տեղ focus առնեալը:

Այս հնդեւր. *bhōg արմատին զայգն աւունիքը 3 շարժականով հնդեւր. *sp(h)ōg ձեւով մեղ. spāk “չար, նեղ. spāk “չար, ջամբը, գիւրաբի” տարբերութեան կամ շարժութեան spāken “տարուածնէ կամ շարժութեան ծախիւ, վեճակիւ”, մեղ. spakeren “ծայրէքել, ցայտել, բլլայ. spachen “պայթել, սեղալ. spachen “շանթել”, Schmeller II, 654 հետեւ., դուցէ լատ. spūgalas “փայլ, շողուն” ի մէջ լատ. Siebs-ի տեղ:

6. Գուռ. εὐχομαι, լատ. vōreo, սկր. vājhāt ումբ. vufes ընդ. կատ. կրաւ. (լատ. vōris “vōel-էն) vufur, votivum. Vufune, Uofione .deo votorum compoles facienti, (Bücheler lex. Ital. 30 b. v. Planta, Gramm. 1, 449 հետեւ. օ. Solmsen KZ 37, 3) հայ. -ի մէջ երկու ձեւեր ունին յոյւ, յո-շե (Holger Pedersen, KZ 40) եւ քո-շ (Brugmann, Kurze vgl. Gramm.), արմատն է *eveg(h), հմմտ. հայ. յո, օւնի = *eunēmī առ արմատ *even. Իրաւունք ունի Pedersen, որ ցի կզի օւ-եղաւոր բառի ըմբակալ pulatale) եղաւ = gh եւ այսպէս լ. հմմտ. լոյ = *loukos-էն louk- եւ այսպէս *louk, Եւ այնպէս կը տեսնուի, որ ան առեւն շեշտը դեռ օւ-ի մղայ էր եւ ցի եւ ի առաջ միայն ան առեւն եղած են ըմբակաւ, երբ ցի եւ ի-ին e հայեւաւոր հետեւեցաւ, որեւէ *ōughemi *louke, եւ միայն յետոյ այս տառը ընդհանուր եղաւ:

10.

1. Հայ. օւլը բառը առաջ ընդ հայ. oliva սաւուր բառի հետ համեմատած եմ (Spr. Abh.

Հատ. 1, 10. Hübschmann IF. Anz. Հատ. 10), իսկ 'ի միջի սլոյց և եւս ձայնաւորներ ալ հայ. բառին այս համեմատութիւն անընդունելի կ'ընեն, գիտնալով որ սլ. *sliva*-ին իբր *ի (— հնդեւր. *ei)-էն է ևլ. *sliva*-ին Solmsen-էն արուած սոսուց արահուութիւնն ալ կը ցուցնէ, որ սլ. սկզբնաստուց ալ հնդեւր. *s-ին եւ ոչ հնդեւր. ձեռն կը համեմատասեմանէ, ինչպէս հայ. սաւը-ին ս ձայնը, բայտ Solmsenի KZ 37, 598 սլ. *sliva* հնդեւր. *s-lei-vā «կապուսազոյն»-էն ծագած է, նոյն բառը, ինչպէս սլո. *li-vō-s «կապուս, կապուսազոյն» (*liveo, livor, Livius*), Հմմտ. Ovid. Metam. 13, 817 *scelus prunaque non solum nigro liventa succo, verum etiam generosa novasque imitantia ceras*. Համեմատելի է նաեւ հիբ. *li*, կիւր. *liw*, կորն. *liu* «դոյն, փայլ» — *liwos*, որուն նախնայնաւորութիւնն իբր «վճազոյն» երկրագործու է, Հմմտ. հիբեւ. *liou nevum* (i. e. naevum). *da-liu* (կարգ. *du-liu*) «fuscus» նոյն է նաեւ նոյով. *sliv* «կապուսազոյն» իստ. *slyvā* «սալոր» եւ ուրիշ վերջաւորութեամբ (Հմմտ. լատ. *ri-vus* «փայլ», հնկալ. *rē-kā, *roi-kā* «գետ») հիբ. *slēha* «Sehleh» (շուր վայրը) (արդէն Miklosichի մօտ Lex. Palaeoslov. 857). Հայ. — լւր՝ եղ. սեւ. Հոյովը — ի կամ — ոյով ունենալով՝ կրնայ հնդեւր. *kaloris «*kaloros «*kaloros իսկ վրայ ցուցնել, իսկ լւր՝ «սալոր» հնդեւր. *kkl-oris կամ *kkl-or-os-ին վրայ, որ ձեւերը հնեւր. *kelē, kālē (Hirt, Abl. 86), Հմմտ. լատ. *calere* «տաքանալ, բորբոքել» արմատին ձգելով, «տաք ժամանակի պտուղ» նշանակութեան կը հասնիցն: Հնդեւր. -or, -or վերջաւորութեան գրերին վրայ Հմմտ. ինդ. *hū-é-p-a*, որ *aur* = *ām-or բայտ Meilletի IF, 5, 331. Հայ. լւր՝ «փայլել, ցոյնաւալ» եւ լւր. ոյ «նշոյլ, ճառագայտ» ձեւերը արդէն IF Հատ. 14 *kkolāmī *kkolos-էն բացատրելով՝ այս ձեւերուն մէջ հնդեւր. *kelē «տաք բլլալ» արմատը տեսած եմ: Հնդեւր. *kēkol *kl-kol-էն անմիջապէս թեման յառաջ եկած է:

2. Հայ. — սօք, ի, — ոյ *մեծ, գլխաւոր, բառը արմատաբխութեամբ *av-av-էն բացատրելով *ages «փայլել» արմատին *age- շարժէն (Հմմտ. *ove, *oves, *age. ages). որ սաւանց ընդարձակութեան է, հայ. — սօք բառին *փայլուն նախանշանակութիւնը կ'ընդունինք, Հմմտ. — սօք (Հմմտ. 9, 2): Հոյովում մէջ, ի, — բառին հոյովման նման եղած, պատկերը էր — սօք, *— ոյ:

3. Հայ. տեղ (թի կամ Դոյ, Դեյ) «տախտապիշ Զերմութեամբ», *տեւոր, *տեւորայ ձեւերէն է այնպէս, որ *տեւոր, տեւորայ-էն եղ. սեւ. — ի տեւոր — ձեւը եղ. ուղղ. — ի մէջ ալ տեւոր եղած է: Հայ. *տեւոր, *տեւորայ նախանշանակութիւնը *deygnadhos, *deygnadhosyo ձեւերը կը մասնանշեն: Հնդեւր. *devan արմատ-էն են բայտ Siebsի (KZ 37, 307 հետեւ.) հռ. *tiwian*, հիբ. *tiwina, tiōna* «փնտել. հանգը. *tiōna* «փնտ, որ ամբարաբար սիբ. *du-nōti* («*du-nei-i*) «կը տաքէն *dūnas*

«տանիւլալ» ծոց «գծաւորութիւն, թշուառութիւն» ծած «գծաբառ, թշուառ ընել. բառերուն հետ կը համեմատուի: Այս բառերով հայ. տեւոր ալ համեմատելու է:

Հայ. տեւոր ձեւը իրեն վերջաւոր դով կամ հնդեւր. — dos ձեւին հետեւանք է, կամ աւելի հաւանական կերպով վերջաւորաւ որն միայն նմանութիւն է սկզբնաստու. Կ ձայնին:

Նոյն *devan կը բովանդակէ նաեւ հայ. տեւաշա՛ «բաժն, բաժն, փափաքել» (Դոյ, ի, է), որոնք նոյնպէս *տեւաշա՛ («տեւաշ») — էն *deygn հնդեւր. ձեւին ներկայացուցիչ են:

4. Հայ. բռչ- «փափաքել, ցանկաւ» հնդեւր. *bhllghāmi բայտ իս միայն արմատաբխութիւն է *bheleg «շողալ, հրավառել» արմատին, որ յետեւան կու գայ լատ. *flagrare* «բոց արձակել, բորբոքել» *flamma* «բոց» *flagmā, յուն. *φλέγω* «բորբոքել» հիբ. *blecken* «տեւանել» լատ. *bhārgas* «փայլ, շողիւն» *bhryga-* «լուսաստուածք, բառերուն մէջ Հնդեւր. *bheleg (եւ *bheleg, որմ. *bhllgh- հայ. *բռչ-) արմատաներուն մօտ կայ նաեւ հնդեւր. *bherēg նոյն նշանակութեամբ (սիբ. *bhriyāñā, *bhrēgāñā* «կը ճառագայտէ» արմ. *brasaiti* «նշոյր» հնկալ. *brēsāñā* «այդ» լատ. *brēksata, brēsako* «կը լուսանայ» գուր. *baithis* «պղծաւ, յայտնի» հիբ. եւ այլն *berakt* «փայլուն, շողողուն» հիբ. *brechen* «յանկարծ եւ աստիկ լուսաւորել» իրերն *bertach*, կիւր. *berth* «փայլուն, գեղեցիկ» աղան. *barū* «սպիտակ») Երգ. *brechen* *bheleg եւ *bherēg ձեւերուն խառնուածք ցոյց կու տայ:

5. Հայ. ինք (եղ. սեւ. ինք) = հնդեւր. *ghēros, իրեւ, *ghēre = հնդեւր. *ghēremi եւ բայտ արմատաբխութիւններ հնդեւր. *ghērē, *ghērō, *ghērō արմատաներուն, որ բայտ Solmsenի KZ 37, 580 «գուցէ» յուն. *χραίνω* «*χρᾶν-չափ* «նախ մը թելելու մը բառով, գիբել, հիբել» մէջ փնտաւելու է: Եւ չեմ տարակուսել, որ Solmsen յուն. բառին համեմատութեան վրայ ալ իրաւունք ունի, իսկ ան տանել հայ. ինք ալ լատեւն է, Հմմտ. գուր. *mēla* ընդ. «աղա» «նշանագրոյ» *mēljan* «գրել» *māl* ընդ. «աղա» *mal*, *malen*, որ բայտ Prel'wiltzի Wört. ա. աղ. 195 *μέλας, μέλαινα, μέλαν* «սեւ» սիբ. *malind-s* «աղաւա, անմաքուր» *malas* «պղծութիւն» լատ. *melns* «սեւ» պրուս. *melne* «կապոյտ աշտ» կիւր. *melyn*, կորն. *milin*, արմ. *melen* «flavus, fulvus, croceus» բառերով հնդեւր. *mēl, *mele «աղաւաղ» արմատին կը պատկանի:

Եստակոյ չկայ, որ հայ. մալ (ոյ կամ է) = «bilis» հնդեւր. *milyghos այս *mēl արմատին ներկայացուցիչն է (Հմմտ. վերջ արմատին «պղծել, աղաւաղել» եւ իրերէն լեզուի մէջ «flavus» նշանակութիւնով) արմատը քարեկաղ չի ունի:

6. Միւրով կ'ընդունինք Holger Pedersenի ստուգաբանութիւնը հայ. դուռ — հնդեւր. *bhidulom առ. լատ. *findo* եւ այլն KZ 39, 342,

մատուցելուն Buggeի այնուամենայնիւ շատ յաջող է, որովհետեւ ըստ իմ հայ. ծածկի նկն. թ. 3-րդի, *ծածկի, *ծածկի (հնգեր. *gymnisch-ni-էն *gymnisch[ni]mi-ի տեղ. *նայ = *nēumi անտուրբ բնական) հետեւին առաջ եկած եւ այսպէս առին տեսակ ծայրային գիտաբանութիւն ջնջուած է.

5. Լատ. *gravidus* 'ցած, ինքը անկողին. յուն. *ᾠρῶστος, ᾠρῶστος* 'անկողին, մահ. էն փոխանուած բառ մին է (Walde 273). Այս *kravatos* կրտսեմերու անունը կը ծածկէ, ինչպէս ֆր. *la cravate* (եւ այս բառէն իտալ. *cravatta, cravatta*. սլաւ. *corbata*, անգլ. *cravat*, գ. *kravatte* մահ. *kraváti* գ. *kravattel-էն*) ա. *la cravate*-ին վրայ Ménage dict. etym. եւ Solmsen KZ 37, 25 'նայն. բառը տաճիկներէն ալ փոխ առնուած է ա. Անկողնաւոր, տաճ. *իլլէնի* (բառ. գ. յայն. ի դար. էլ 28.) տաճիկներէն լեզուէն փոխ առն. նորժամանակի մահ. բառ է վերջապէս *kereret* 'բազմոց, անկողին', նշանակութիւնը ներքոյ:

Լատ. *boia* ալ (*boiae*, Paul. Fest. 25, 30 Thewrewk de Ponor, id est genus vinculorum, tam ligneae quam ferreae dicuntur) ըստ Solmsen-ի KZ 24 հետեւ. *Boius* ազգէն իրեն անուն ունի, հմտ. Plautus Capt. 888.

Erg. Séd Stalagnus quous erat tunc natiōnis quom hinc abit?

He. Siculus. Erg. At munc Siculus non est: Boius est, boiam terit.

Liberorum quaeundorum causa ei credo uxor datast.

Boicus ager կը յիշուի Paul Festus 26, 16 Thewrewk de Ponor.

Հմտ. գ. *der Kalmuck* ալ "գորաւոր երկայն մազերով բորէ առարկայ մը, որ կ'աճուի առնուել կը կրէ" (Solmsen KZ 37, 25).

6. Holger Pedersen կ'ըսէ KZ 39, 350 "որն. (յ.թ. սեռ. որն) մէջ քո մի կ'երեւայ թէ կայ. Հմտ. հն. *tafn* 'զոհ' լատ. *daps* յն. *δειπνον*, ծառայ (ձիացալոր առ Joh. Schmidt, Pluralbild. էլ 199 հետեւ.).

Իս ալ արդէն Spr. Abh. 2, 175 նայն համեմատութիւն գտած եմ. ինչպէս կը հետեւին. "Nr. 78. Arm. *taun*, 'festa' 'dazu taun-əm' 'festeggiare' ... Das Wort gehört zu lat. *daps* 'Mahl, Opfermahl' 'dupino 'tische auf' an. *tafn* 'Opfer, Tier, Speise', ahd. *zebar* 'Opfertier' nhd. *ungesießer*, ags. *tiber* 'Opfertier' gr. *δαπάνη* 'Aufwand' *δειπνον* 'Mahl' ai. *dāpayāmi* 'teile'. Ուրիշ տեղեր ալ կան, որոնց մէջ նոյն համեմատութիւնները կը գտնուին, զորոնք յետոյ Pedersen ալ անկախ ինքնակ գտած է: Այս հանգամանքը մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ ինչի:

13.

1. Հայ. Բլուր (Բլուր կամ Բլուր) 'փոքրիկ լեռան' 'գետին բարձր, հող կամ քարին բարձրագ. գէղ' (Բլուր մեծիկ 'հսկայն') *Բլուր-էն = հնգեր. *bhlē-uros կամ *bhlēōros (կամ *is) առ.

հնգեր. արմ. *bhlē, *bhlō (*bhlē-ին բնագործարարութիւնը. փշել, առուցանել, այտուցանել, 'պաշտուարութեան վերաբերման հմտ. հնգ. միջոց' գետնայ առուց, բլուր, վերին. düppel 'առուց, պտուղ', Ehrismann, Paul, Braune Beitrage 20, 61, լատ. *tuber* 'պտուղ', առուց, պտուղ, արմատներու կաղաթոյս, սուխ. (իւս. *tār-kafō, -kafō* 'terrae tumor') ըստ Person-ի Wurzelweiterung 55 a 5 (Walde 64) առ. արմ. *bhlē, bhlē, bhlē.

Հաւանական է հիմնայ ինչի, որ հայ. Բլուր (-ի) *ամեն, = հնգեր. *bholoros* 'bhlē/olo արմատին պատկանող բառ մին է, որուն վրայ Spr. Abh. 2, 250 (համար 26) առած ստուգաբանութիւնն ուրեմն կ'առնուի:

2. Հայ. Բլեւի. Ներք. "յառաջ բերել, բառուցանել, հոսել, ծորել, զեղուլ եւ Բլեւի. Ն. = Բլեւի 'բառանել' ի վեր հոսիլ, ցայտել, յորդել, յառաջ գալ 'բաղկարհել' (հմտ. Բլուր. Բլուր 'բաղկարհ' բորոյ = հնգեր. *bhlōghemi է, նմանապէս առ հնգեր. արմ. *bhlō 'փշել, առուցանել' (կամ) տեղափոխութեամբ *bhlōh, կամ *bhlē ol-էն ալ *bhlōh, ինչպէս լատ. *flōs* 'ծաղիկ', ռ. *Fluvas* 'Florae' մրգ. *bluost* 'ծաղիկան', նգլ. *blosen* 'ծաղիկ' (= *blöser Kluge* PBr. B. 8, 3'8). գուր. *bloma*, հրգ. *bluono* 'Blume' (ծաղիկ), հնգեր. ը-ով առն. *blaed* 'ծաղիկան', նգլ. *blosen* 'ծաղիկ', եւ հնգեր. ը-ով հրգ. եւայն *blat* 'Blatt' (սերեւ), իրերէն *blāth* 'ծաղիկան', ծաղիկ, Այս արմատին կը պատկանի նաեւ գուր. եւայն *blōt*, հրգ. *bluot*, 'Blut' (արեւ):

Հայ. Բլուր-ի (-յ) 'ծիլ բուսող, ալ անմահ. նուրբ կամբ' *բլուրդ, *բլուրդ-էն = հնգեր. *bhlōh-bhlō-dhyos է կրկնալ *bhlōh արմատէն սկզբնաբար յաճախանալով նշանակութեամբ:

3. Հայ. յայտ (-ի) -ն. "յայտնի *յայտնի էրեւելի. ք. "յայտնութիւն, բացատրութիւն, յ = ի նախ. հնգեր. *en նշ. *ն (հայ. մէջ ըստ Pedersen-ի KZ 39 է, յ եւ ն) եւ *oidis է, *այս պատկանող առ. հայ. յայտ (ի, յայտն, այտն, յն. *oidos* ումա, *oidēw*, *oidēs* (այ. *oia* *oia* 'թոյն, արմ. *oid (ա. գ. o. Hübschmann Arm. Gramm. 1, 418). Հայ. յ նախ. ունի յ-յայտի *ի վեր հոսիլ, բուսանիլ, բլուրի, որ բառին մէջ *յայտ-միւնչնի յ-յայտ եւ այդ բառներուն մէջ զտնուող *ait = հնգեր. *oid*-ին հետ:

4. Հայ. Բլուր (եւ կամ) "գլխիկ, ամրոց. բառ = հնգեր. *bherdhis 'բարձրութիւն, է *bher- նախադ. -էն արմ. բնագործ. *bhlōd* առ Բլուր (-լեռան, -յայն) = հնգեր. *bhlōgh-ghis, *բլուր (եւ Բլուր բառի մէջ) = *bhlōghos (Hübschmann Arm. Gramm. 1, 428), որոնք արմ. բնագործ. յն ունին ինչպէս սրբ. *bhlōgh- 'բարձր' (-լեռան, -յայն), 'մեծ, հզոր' (իսկ bhlōgh-ին 'թանձր, ստուար, հոծ բազում, նշանակութիւնը ըստ Fick-ի Vergl. Wörterb. գ. առ. 1, 494 հնգեր. *bhlōgh 'առուցանել' -ին ազգայնութիւնը ցոյց կու տայ), ալ, *bhlōgh* 'բարձր' (-լեռան, մայն), *bhlōgh* 'բարձրութիւն, *bhlōgh* (բարձրագոյն բառերուն մէջ)*

3. Հայ. վերջաւորութիւն -իկ (-իւն) = *իւն-ի -ան, *իւն = հնգեր. *ionos-էն եւ -ի = հնգեր. *iyos. Հայ. -ան-ը -իկ վերջաւորութիւն մէջ նշոյ է, ինչպէս ընտանեաց անուններու (չ. օ. Բաղրուպան-իւն) -ան-ը եւ երկու վերջաւորութիւնաց միասնաբար ըրցոյցն այն ժամանակը, երբ անոնք արդէն եւն էլ ձեւեր ունեցած էին:

4. Հայ. մարտ (հիւն) martello՝ բառը անհարեւի է լատ. marcus «մեծ կռան», marculus, marcellus՝ մարտ, martulus martiolus, martellus բառերով միանայ, որոնք հնկ. mlutis, առա. Mo.romb «մարտ», ու վ. հնգեր. mal-ի վրայ ցոյց կու տան, որովհետեւ լատ. marculus = հնգեր. *mal-իոս է եւ Դ. լատ. բառին անիմատութեամբ լեւն է: Լատ. marculus-ին մէջ -ulus-ը իբր նուազական մտածելով՝ շինած են իրեն marcus բառը, այս մտածած նուազական -ulus-ը բառէն թողով. marcellus *mardolos էն ծագած է, martulus՝ martellus-ին ազգեցում թեան տակ՝ հնգեր. *mal-tro-իւն *mallelo-ին միջնորդութեամբ. martiolus խառնուած է martulus եւ malleolus բառերուն տ. Max Niedermann IF 15, 109 (Walde 668): Լատ. molleus ալ նշոյ *mal արմատին կը պատկանի, Լատ. Marcus՝ Հռոմայեցւոյ մականունը (Vorname), ոչ այս marcus՝ կռան մեծ, ուռն, բառէն, այլ *Martcos-էն առ Mars հմտ. մանուսնդ ոսկերէն Markos, Marcus՝ Լատ. Marpor՝ որով Marcus-ի = *Marcipor, որ *por puer է:

Այսպէս Հայ. մարտ (հիւն) բառը մտադիր եմ հնգեր. *mōrdios-էն բացատրել առ հնգեր. *merā-, որ ներկայ է սիր. mē-nā-ti «մանրել, փշրել» mürnān «մանրել, փշրել» յուն. μαραινω «ջնջել» μάραμαι պատերազմել՝ μαράσος «թարախիլ» հիւ. merja, marda «ձեւեր մանրել» հրգ. morsari՝ սանդղ. մեք. zcr-mürsen «ճգմել, ծնել», հրգ. morsch, հրգ. marawi առ. meari, հրգ. mur(a)ui հրգ. mürbe, իրեր. meirb «կակուղ» Լատ. mortarium, morëum բառերուն մէջ եւ նշոյ է հնգեր. *mer- «մեռա-նիմ» արմատին հետ: Նման արմատ Լով ալ կայ, հմտ. Լատ. molo (Walde 368):

5. Հայ. օխի (սոց) ծագած է բոս Pedersenի KZ 39, 339 (եւ 38, 404) հնգեր. *ghēmā-էն եւ կը պատկանի առ իրա. gomurys՝ «քիմք» (հնգեր. այլակերպութիւն ẽ. ẽ), Pedersen կը համեմատէ անդ նաեւ (հրգ. goumo, Gaumen) (քիմք) հանգ. gōma, հն. gōmr եւ գուցէ յուն. Χήμη «յորանջող», եթէ այս բառը կարելի է զատել նման նշանակող բառերէն հնգեր. gh-ով: Սպասելու է Հայ. -ի մէջ *gh-ի, որ ձեւը փխռնել, անդունդը բառի սկզբնատառ + ձայնին ազգեցում թեան տակ ընդունեցաւ օխի ձեւը *gh-ի տեղի:

6. Ա. 1905, էջ 158 ըսած եմ, որ շեմ ընդունի Scheftelowitz-ի կարծիքը, որ Հայ. ցոյժ «քիշեր» Լատ. caecus՝ «կուր», -ի հետ համեմատելու ըլլայ, ընդունով, որ «ցոյժ» = ց նախդիր եւ ցոյժ բառն է, բառը, ինչպէս ցառաւանդ:

Նշոյ իրողութիւնը կը յայտնէ (Meillet ալ Walde-ի մօտ Lateinisches, etymologisches Wörterbuch էջ 699 Lieferung 9, Heidelberg 1906, Winter) caecus: arm. ցայ, «Nacht» ist zu streichen, da in ց-ցայ (wörtlich jusqu'au matin; vgl. ց-erek, «Tag», wörtlich jusqu'au soir») zu zerlegen (Meillet), Ա. Երեւան ըստ Meillet-ի ալ հայ. ցոյժ լատ. caecus-էն տարբեր է եւ զատելու է ցոյժ (բառ ի բ.՝ «միշտ առաւօտ, հմտ. ցոյժի բառ ի բ.՝ «միշտ իրկուսն»):

(Ըրբ-ձ-իւն):

ՀՈՒՊԱՍ ԱՄԻՐՈՒՊԱՆԵԱՍ

ԸՆԴԴԴԻՍԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՐԵՐԵՆ

Վերջերս զարմացմամբ կարգացիր գրքոյի մը, որուն ձախաւը այսպէս ունի՝ Համառօտ պատմութիւն երկուստան կաթողիկոսաց կիլիկիոյ, յորինեաց գեր. Երեւ. Սնդրէտս գերաւ. պայծառ, Մեծաւոր վանաց փ. Կ. Ջմմաթի, Ա. Ե. Գրքոյին հեղինակը իր փաբրիկ երկասիրութեան մէջ, հակառակ մեր այդքան հրատարակած փաստերուն, կարծեալ Արքահմդ Պետրոս Ս. Վրդեան կաթողիկոսը իրեն. հիմնադիր ներկայացուցեր է Անտոնեան Միաբանութեան, Բրեյմայ վանքը սնկէ շինուած եւ անոր ոսկրները Հոմ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչայ վանքը փոխադրուած, որոնց վրայ աւելցուցեր է նաեւ այս անգամ Թակր Պետրոս Բ. -ի ոչ թէ Անտոնեան Միաբանութեան Մուրատեան չորս հիմնադիր եղբայրներէն մին՝ այլ Թովեփեան ուրիշ անձ մ'ըլլալը: Չպիտի զարմայայիր երբեք եթէ գեր. հեղինակը իր զուգրածները հաստատելով վաւերական գրութեանց վրայ (documents), ցոյց տար մեզի որ հաւատարիմ պատմութեան զաւած է զանոնք, եւ նշանակէր որ դիւանէն հաւած ըլլալը հանդերձ անոնց դասակարգումը եւ թուահամարումը, առանց որոյ խօսիլը ներելի չէ պատմագէտ անձանց, ապա թէ ոչ Արամազդէն արձակած պատգամներուն կը նմանի անոնց խօսքը եւ կամ ձայնի բարբառոյ յանապատի: Մինք այնպէս գիտենք որ պատմութիւնը չի յորինուիր, այլ կը հաւաքուի, ինչպէս մենք մինչեւ հիմա հրատարակած փաստերնուս ամէնըն ալ Ջմմաթի եւ Անտոնեան Միաբանութեան դիւանական գրութիւններէն, եւ այս վերջնոյս